

УДК 322.2

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2020.28.26>

АМЕРИКАНСЬКА ГРОМАДЯНСЬКА РЕЛІГІЯ В ПУБЛІЧНІЙ РИТОРИЦІ І ПОЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ДЖ. В. БУША-МОЛ.

Діана Стеблак

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
факультет міжнародних економічних відносин, кафедра міжнародної політики
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

Соціолог Роберт Белл викликав бурхливу реакцію серед дослідників не тільки в США, але і в інших країнах світу дослідженням поняття «громадянська релігія» наприкінці 1960-х рр., де охарактеризував поняття громадянської релігії в політиці США та країні загалом.

На нашу думку, громадянська релігія – це система переконань, які засновані на релігійній ідеології і деякою мірою на історичному досвіді певного народу, ця система переконань певною мірою об'єднує народ, надає смислу всенародному існуванню, який поміщено в загальну систему координат, і який складається з певних наборів ідей, символів і обрядів, що підтверджують громадянські інститути в суспільстві і об'єднують громадян.

Як зазначає багато науковців, свобода, демократія, рівність, індивідуальні права і людська гідність є тими моральними основами громадянської релігії, загальними істинами, на яких тримається Америка. Якби громадянська релігія в США була прив'язана до однієї релігії, вона б зазначала фіаско в плюралістичному та мультирелігійному американському суспільстві, але американці поширили вплив громадянської релігії і включили в неї всі релігії, крім атеїзму. Тобто американська громадянська релігія стала релігією, яка належала як до католиків, баптистів, іудеїв, так і до інших релігійних напрямів.

Американські президенти чітко виокремлювали роль держави і церкви в суспільстві та їхнє взаємоневтручання в справу одна одної. Але тоді президенти включали релігію у свою риторику, не був винятком і Дж. Буш-мол.

У статті досліджено роль і місце громадянської релігії в американському суспільстві. Описано поняття «громадянська релігія». Охарактеризовано особливості громадянської релігії в працях різних учених: сутність громадянської релігії в політиці Дж. Буша-мол.; роль релігії в промовах президента; роль релігійних промов і риторики в політичній практиці Дж. Буша-мол. як президента Сполучених Штатів Америки.

У статті досліджено праці провідних учених, які досліджували основи громадянської релігії в США. Проаналізовано погляди Р. Белла щодо розвитку поняття громадянської релігії. У статті описано роль і місце громадянської релігії в різних сферах життя в США, насамперед у політиці.

Ключові слова: громадянська релігія, президенти, церква, США, Дж.В. Буш-мол.

Постановка проблеми. Громадянська релігія має велике значення в США. Проблема трактування поняття «громадська релігія» триває дотепер. Дискурс щодо ролі та місця «громадянської релігії» в США так само триває в наукових колах не лише США, але й інших країн світу. На нашу думку, велике значення має дослідження громадянської релігії в риториці, виступах і політичній практиці Дж.В. Буша-мол.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних і зарубіжних учених досліджувало це питання. Серед них – П.І. Касаткін, К.А. Ібрагімова, Рональд Вір, Джон фон Гейкінг, Крістіна Е. Кері, Р. Белл та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання громадянської релігії є дослідженим у науковій сфері, але дискусійним залишається трактування поняття громадянської релігії та роль громадянської релігії в політичній діяльності Дж. Буша-мол.

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати поняття «громадянська релігія», описати її вплив під час президентства Дж.В. Буша-мол., особливості її в американському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Громадянська релігія – це певна група релігійних цінностей, обрядів, символів і понять, за допомогою яких забезпечується національна та політична «єдність» країни. У США, на нашу думку, громадянська релігія – це релігія, яка є об'єднуючим фактором, який зближує націю, незалежно від віросповідання, на основі загальних символів віри та релігійних ритуалів і ідей, які приймаються більшою частиною населення США як священні і за допомогою цього об'єднують націю в єдине ціле; важливою рисою громадянської релігії в США є її зв'язок із державною владою.

Інші вчені розглядають суть громадянської релігії «...як культ держави, в центрі якого є ідея особливості американської нації» [5, с. 82].

Уперше термін «громадянська релігія» виник у XVIII столітті. Ж.-Ж. Руссо, один із представників Просвітництва, увів цей термін у своїй праці 1771 р. «Про загальний договір, або принципи політичного права», а саме в розділі VIII «Про громадянську релігію».

Хоча деякі дослідники, серед них – П.І. Касаткін і К.А. Ібрагімова (стаття «Громадянська релігія» в США і відображення її цінностей в американському законодавстві»), зазначають, що Ж.-Ж. Руссо не можна назвати винахідником громадянської релігії, тому що «...це поняття тим чи іншим чином вже було притаманне більшості стародавніх суспільств» [3, с. 94].

Ці ж дослідники зазначають, що вперше саме проблема «громадянської релігії та американського законодавства була зачеплена в статті Р. Белла «Громадянська релігія в Америці» (1967 р.)» [3, с. 94].

Леонід Кондратик у статті «Концепція громадянської релігії Роберта Белла: pro et contra» зазначає, що Р. Белл «...розглядав релігію, як символічну модель, яка формує людський досвід – як пізнавальний, так і емоційний...» [4, с. 31], також Р. Белл виділяв, що у своїй еволюції релігія проходить п'ять етапів:

- примітивний;
- архаїчний;
- історичний;
- ранньосучасний;
- сучасний.

Важливим тут, як зазначає Р. Белл, є перехід від ранньосучасного до сучасного, адже зростає рівень благополуччя й освіти, і для людини «...центром уваги стає питання про смисл життя», а для Р. Белла, як зазначає Леонід Кондратик, «...питання смислу – сфера релігії...» [4, с. 31].

Сам Белл у своїй статті пояснює термін «громадянська релігія» так: релігія, яка поєднує всіх членів американського суспільства, незалежно від їхнього віросповідання і того, до якої конфесії вони належать, на основі інституалізованих символів і ритуалів, в яких знайшли вираження як суспільні, так і особисті погляди. І, на нашу думку, ці погляди зміцнили національну солідарність [12]. «Громадянська релігія» стала, на нашу думку, «кодом американської нації», який об'єднує її, цей код використовують президенти, адже практично в кожному зверненні посилаються на «Бога» чи іншу «божественну силу»,

кандидати під час виборів апелюють до американського суспільства «як нації під Богом» зі словами: «Боже, благослови Америку».

Вілфред М. Макклай зазначає, що порівнює громадянську релігію як «клей, який зв'язує разом суспільство через добре організовані символи, ритуали, святкування» [10, с. 472].

А громадянська релігія в США орієнтована на трактування американської унікальності, унікальності їхнього соціально-історичного досвіду, вона стає виправданням Америки як «вибраною божою» країною, і на основі цього мають перевагу над іншими, як зазначає І.Є. Задорожнюк [2].

Громадянська релігія в США завжди мала історичне значення для розвитку і формування країни та суспільства. Президенти США, виступаючи перед публікою, апелювали до Бога, тлумачачи його волю, відповідно, деякою мірою беручи на себе роль «пророка». Наприклад, Дж. Буш-мол., коли віддав наказ про початок війни в Іраку для захисту іракського народу від диктатури, вбачав місію американського народу перед Богом у веденні боротьби проти тероризму [6, с. 52–64].

Дж.В. Буш-мол. не лише тоді, але із самого початку своєї президентської кампанії звертався до релігійної риторики. Дж. Вокер Буш (1946 р.) – 43-й президент США, син 41-го президента США. Під час виборчої компанії у 2000 р. перевага була на стороні кандидата від Демократичної партії Альберта Гора (випускник Гарварду, досвід роботи конгресмена (1976–1984 рр.), сенатора (1984–1993 рр.) і до того ж віцепрезидента в адміністрації одного з найбільш успішних і популярних президентів Б. Клінтона. Кандидат від Республіканської партії Дж. Буш-мол. досить уступав своєму конкуренту. По-перше, його стаж був уп'ятеро менший; по-друге, у великій політиці Дж. Буш лише з 1994 р.; по-третє, став губернатором у Техасі за досить жорсткої боротьби. Але він переміг, Гор не був настільки харизматичний, як Дж. Буш-мол., і хоча багато хто стверджував, серед них і Фарід Закарій, що його успіх був перш за все успіхом його сім'ї, що батько доклав багато зусиль до того, щоб він був вибраним кандидатом від Республіканської партії, і він був «своїм хлопцем» в політиці, але його конкурент не маніпулював цим, адже Альберт Гор також був політиком у другому поколінні, та його батько також був політиком, тож він також був «своїм хлопцем» на політичній арені США. Які ж основні переваги були в Дж. Буша? Адже його супротивник Альберт Гор був досвідченішим і мав практично такі ж переваги. По-перше, на нашу думку, Дж. Буш-мол. був харизматичним, на відміну від Альберта Гора, і це було важливо. По-друге, Альберт Гор представив себе як наступника політики Білла Клінтона, але водночас поєднував і свою політичну лінію, і це було б добре, якби не один факт: за Біллом Клінтоном простягався «шлейф зради» в США, а Дж.В. Буша-мол. в результаті політичної кампанії позиціонували як «свого хлопця» і захисника традиційних цінностей, сімейних цінностей. Отже, всі його недоліки трансформували в переваги. Проблеми з батьком у Дж.В. Буша-мол. представили як те, що він звичайна людина, мовляв, із ким не буває. Немає досвіду – він новий у політиці. А компенсували це кандидатом на пост віцепрезидента, в якого досвіду роботи у Вашингтоні, в минулому – міністра оборони Річарда Чейні, було хоч відбавляй. До речі, як зазначає П.А. Демідов, 35% виборців зазначили, що для них, виборців Дж. Буша, вибір Річарда Чейні як віцепрезидента став важливим фактором голосування за кандидата від республіканців – Дж. Буша-мол. [1, с. 1–4].

Дж. Буш-мол. із самого початку свого президентства приділяв велику увагу релігії. 20 грудня вибраний президент запросив близько 30 священнослужителів і інших релігійних лідерів, зокрема Першу баптистську церкву, в Остін для того, як він зазначив, щоб обговорити його прихильність державному фінансуванню релігійних міністерств.

«Це не політична зустріч», – заявив Буш журналістам до початку офіційного обговорення. «Це зустріч, щоб почати діалог про те, як змінити життя людей». Він додав, що має намір зосередити увагу на тому, як уряд «може заохочувати, а не перешкоджати релігійним програмам» [7].

Священнослужителі та лідери церков, серед яких – преподобний Вірджиліо Елізонд, єпископ Карлтон Пірсон та інші – зазначали після зустрічі, що це «прорив» у розвитку підтримки державою релігійних міністерств [7].

Але далеко не всі оцінили те, що президент через декілька тижнів після свого вибрання зробив такий крок. Серед них і Баррі Лінн, виконавчий директор організації «Об'єднані американці за розділення церкви і держави», який зазначив, що його затурбувало, що одна з перших офіційних дій «... Буша в ролі президента був напад на Першу поправку». І, проаналізувавши цю подію, він зробив висновок: «Це явна ознака того, що протягом наступних чотирьох років конституційна стіна між релігією і урядом повинна піддатися постійному похитуванню з боку Білого дому» [7].

Дж. Буш-мол. підтримував програму «Благодійний вибір», в межах якої релігійним організаціям надавалося право отримувати кошти від держави для заняття соціальною допомогою та іншою, ця програма змінила Закон про реформування соціального забезпечення [7].

Дж. Буш-мол. ще під час своєї передвиборчої компанії зрозумів, що громадянська релігія може бути механізмом, який об'єднує суспільство, таким чином він згодом звернув увагу на те, що підтримка релігійних організацій, як, наприклад, у межах «благодійного вибору» є важливою. Під час виступу в червні 2002 р. для Південної Баптистської конвенції він зазначив: «... Ми з вами ділимо спільні зобов'язання. Ми віримо у виховання культури життя, а шлюб і сім'я – це сакральні інститути, які слід зберігати та зміцнювати. Ми вважаємо, що життя – це творіння, а не товар, і що наші діти – це дари, які потрібно любити і захищати. <...> Ми вважаємо, що наш уряд повинен сприймати хороших людей, які працюють у заснованих на вірі благодійних організаціях, як партнерів, а не конкурентів. Ми вважаємо, що дні дискримінацій релігійних установ просто тому, що вони є релігійними, повинні закінчитися» [8, с. 1–2].

Під час свого президентського терміну Дж. Буш-мол. неодноразово використовував релігію та релігійні риторичні звернення чи твердження. 1 вересня 2001 р. у *Vital Speeches of the Day*, Volume LXVII, no. 24 (New York: The City News Pub. Co., 1 Oct. 2001) процитував першу частину Псалму 23:4 «Навіть йдучи долиною тіней смерті, я не боюсь зла тому, що Ти зі мною» [9, с. 975]. Цією фразою президент чітко продемонстрував те, що він є глибоко віруючим.

Роджерс М. Сміт у статті «Релігійна риторика і етика публічного дискурсу: випадок Джорджа Буша» зазначає, що «пророчі» цитати та риторика, яку використовував Дж. Буш, багато дослідників визнають сумнівними і неоднозначними, навіть якщо вони захищають демократію [11].

Висновки. Громадянська релігія є важливою частиною в житті багатьох громадян США. Вагомий внесок у дослідження громадянської релігії зробив Р. Белл. Громадянська релігія в США має свої особливості. Незважаючи на те, що держава і церква в країні відокремлені одна від одної, релігія відіграє велике значення в країні. Президенти США часто використовували релігійну риторика у своїх виступах. Не є винятком і 43-й президент США Дж.В. Буш-мол., який часто використовував релігію і звернення до Бога у своїх виступах. І закінчував їх словами: «Боже, благослови Америку», які вже стали практично частиною промов майже кожного президента США в минулому і тепер.

Список використаної літератури

1. Демидов П.А. Социальный капитал как фактор успешности стратегий кандидатов в президентских кампаниях в США (2000–2008 гг.). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnyy-kapital-kak-faktor-uspeshosti-strategiy-kandidatov-v-prezidentskih-kapaniya-v-ssha-2000-2008/viewer> (дата звернення: 21.03.2020).
2. Задорожнюк И.Е. Гражданская религия в США. : автореф. дисс. Москва, 2008. URL: <http://cheloveknauka.com/grazhdanskaya-religiya-v-ssha> (дата звернення: 20.03.2020).
3. Касагин П.И. «Гражданская религия» США и отражение её ценностей в американском законодательстве. *Право и управление. XXI век*. 2015. №4 (37). С. 94–99.
4. Кондратик Л.Й. Концепція громадянської релігії Роберта Белла: pro et contra. *Соціологічні студії*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. № 2 (13). С. 29–36.
5. Касагин П.И., М.А. Боброва. Развитие концепции «американской гражданской религии». *Международные процессы*. 2016. Т. 14. № 3 (46). С. 81–95.
6. Касагин П.И. Воплощение ценностей американской гражданской религии в публичной риторике и политической практике Дж. Буша мл. и Б. Обамы: сравнительный анализ. *Миссия конфессий*. 2016. № 13 (17). С. 52–61.
7. Church & State Magazine. Church, State And The Bush Administration. URL: <https://www.au.org/church-state/february-2001-church-state/featured/church-state-and-the-bush-administration> (дата звернення: 16.03.2020).
8. Kristina E. Curry. Civil Religion and Pastoral Power in the George W. Bush Presidency. Thesis, Georgia State University, 2007. URL: https://scholarworks.gsu.edu/communication_theses/23 (дата звернення: 17.04.2020).
9. Lauren Frances Turek. Religious Rhetoric and the Evolution of George W. Bush's Political Philosophy. *Journal of American Studies*. Vol. 48. № 4. P. 975–998. URL: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/32F768D5B4780FBDBAE60FA7560F758E/S0021875814000681a.pdf/religious_rhetoric_and_the_evolution_of_george_w_bushs_political_philosophy.pdf (дата звернення: 18.04.2020).
10. Ronald Weed, John von Heyking. Civil Religion in Political Thought: Its Perennial Questions and Enduring Relevance in North America. *Journal of Church and State*. 2011 (Summer). Vol. 53. No. 3. P. 472–474.
11. Rogers M. Smith. Religious Rhetoric and the Ethics of Public Discourse: The Case of George W. Bush. First Published. April 1, 2008. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0090591707312447> (дата звернення: 19.04.2020).
12. Robert N. Bellah. Civil Religion in America. URL: http://www.robertbellah.com/articles_5.htm (дата звернення: 22.03.2020).

AMERICAN CIVIL RELIGION IN G. W. BUSH'S PUBLIC RHETORIC AND POLITICAL PRACTICE

Diana Steblak

Uzhgorod National University,

Faculty of International Economic Relations, Department of International Politics

Universytetska str., 14, 88000, Uzhhorod, Ukraine

Sociologist Robert Bell provoked a heated reaction among researchers, not only in the United States but also in other countries of the world, by exploring the concept of “civic religion” in the late 1960s, describing the notion of public religion in US politics and country as a whole.

In our view, civic religion is a system of beliefs based on religious ideology and to some extent on the historical experience of a particular people. This belief system unites the people to a certain extent, gives meaning to the nation's existence, which is placed in a common coordinate system, and consists of certain sets of ideas of symbols and ceremonies that are validated by civic institutions in society and unite citizens.

As many scholars point out, freedom, democracy, equality, individual rights, and human dignity are the moral foundations of the civil religion, the common truths on which America holds. If the US civil religion were tied to one religion, it would mark a fiasco in a pluralistic and multicultural American society, but Americans would spread the influence of the civil religion and include all religions except atheism. That is, the American civic religion became a religion that belonged to both Catholics, Baptists, Jews, and other religious backgrounds.

The US presidents clearly emphasized the role of the state and the church in society and their noninterference in each other's affairs. But while presidents included religion in their rhetoric, and G. Bush-Jr. was no exception.

The article examines the role and place of civil religion in American society. The concept of “civil religion” is described. Characteristics of social religion in the writings of various scholars are described. The essence of civic religion in G. Bush's-Jr. politics. The role of religion in the speeches of the president. The Role of Religious Speech and Practical Rhetoric in Political Practice of G. Bush-Jr., as President of the United States of America.

The works of leading scholars who have studied the foundations of civic religion in the United States is examined in the article. The views of R. Bell on the development of the notion of civic religion are analyzed. The article describes the role and place of civic religion in various spheres of life in the United States, especially in politics.

Key words: civic religion, presidents, church, USA, G.W. Bush-Jr.